

MATERIAŁY DO SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO MAŁOPOLSKI

Kontynuujemy na łamach „Małopolski” publikację materiałów biograficznych, które w przyszłości przyczynią się do powstania słownika małopolskich regionalistów. Kto jest więc małopolskim regionalistą? Nie zawsze będzie to osoba urodzona na terenie Małopolski, choć to szczególnie istotny. Bez względu na miejsce urodzenia i zamieszkania najistotniejszym wyróżnikiem będą jej dokonania organizatorskie (m.in. tworzenie muzeów, izb i zespołów regionalnych, działalność wydawnicza), działalność publicystyczna, a zwłaszcza naukowo-badawcza. A więc opisywanie w różnych formach (także pamiętnikarskich i wspomnieniowych) wszelkich aspektów naszych małych ojczyzn.

Czy uda się nam zrealizować to ambitne i trudne zadanie? Zależy to przede wszystkim od Czytelników i sporej gromady naszych Autorów, także potencjalnych. Oczekujemy na biografie (objętości 2–5 znormalizowanych stron maszynopisu). Publikowane poniżej teksty mogą być wzorem dla opracowywania kolejnych biografów.

Redakcja

MIKUTA Marian (9 lipca 1908 Stary Sącz – 12 października 1976 Częstochowa) – miłośnik kultury ludowej, recytator, reżyser, aktor i pedagog.

Syn Gustawa Mikuty i Antoniny z Jankowskich, mąż aktorki Krystyny Mikuty – Grędy. Ukończył gimnazjum w Nowym Sączu. Od najmłodszych lat pociągał go teatr, jako młody chłopiec uczęszczał wraz z rodzicami do starosądeckiego „Sokoła”, gdzie tuż po I wojnie światowej wystawiano sztuki Władysława Anczyca i Lucjana Rydla. Uczył się aktorstwa u znanego i popularnego w tym okresie krakowskiego artysty Mariana Jednowskiego (Jednoroga). W 1929 r. występował w Krakowie w kabarecie „Gong” i dawał koncerty recytatorskie dla młodzieży szkolnej. W 1928 roku zdobył w Krakowie nagrodę na I Konkursie Radiofoniczności Głosu dla lektorów radioreklamy. Od tej pory w wolnym czasie współpracował z krakowską rozgłośnią PR jako spiker, recytator, aktor i reżyser wielu słuchowisk radiowych o tematyce wiejskiej. W prasie sądeckiej odnotowana została audycja pt. *Na świętojańskiej sobótce*, emitowana na żywo w czerwcu 1936 roku. Przez kilka lat był nauczycielem w Nowym Sączu, w tym też okresie

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

(1931–1934) prowadził teatr objazdowy Powiatowej Komisji Oświatowej. Teatr skupiał nauczycieli oraz dzieci starszysządeckich szkół powszechnych. Wystawiano m.in. sztuki S. Wyspiańskiego, L. Rydla, Jana Szczęsnego Płatkowskiego (Pobratymca) oraz J. Cierniaka *Franusiową dolę*. Mikuta pełnił w teatrze rolę kierownika, reżysera i scenografa. Opracowanie muzyczne przygotowywał starszysządecki muzyk Jan Czech. Teatr dawał wyjazdowe występy m.in. w Nowym Sączu, Krynicy, Muszynie, Nawojowej, Rytrze i Limanowej. W l. 30-tych studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim i w 1938 r. uzyskał dyplom magistra filozofii.

W latach 1934–1939 był znanym i popularnym działaczem Małopolskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych. W latach 1935–1938 prowadził w okresie wakacyjnym kursy oświatowo-teatralne dla nauczycieli Okręgu Szkolnego Krakowskiego. Publikował na temat teatru ludowego wiele instruktażowych artykułów na łamach miesięcznika „Teatr Ludowy” redagowanego (w l. 1923–1939) przez Jędrzeja Cierniaka. Mikuta jest autorem kilku sztuk dramatycznych (napisanych na potrzeby teatru ludowego) osnutych na tematyce obrzędowej wsi małopolskiej. Są to m.in. *Sobótka*, *Dożynki*, *Z kołędą* i *Marzanna*. Opracował także broszurkę *Szkice o teatrze ludowym*, wydaną w 1937 roku. Wszystkie te utwory ukazały się w serii „Biblioteki Małopolskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych” w Krakowie. Inscenizacja *Sobótki* przygotowana była wspólnie z nauczycielem Edwardem Fydą na Święto Wsi Podhalańskiej w Nowym Sączu. W roku 1939 ukazała się sztuka dramatyczna pt. *Świętojańska sobótka*, tym razem poszerzona o materiały etnograficzne zawarte w zbiorach pieśni Zygmunta Glogera i Oskara Kolberga. Wspólnie z Janem Czechem opracował także wiele inscenizacji związanych z rocznicami ku czci Władysława Orkana. Był także reżyserem widowisk folklorystycznych wystawianych od 1936 roku z okazji „Dni Krakowa” - *Pieśń sądeckiej ziemi* czy *Wesele krakowskie*. Współpracował także z Jerzym Zawieyskim i Jadwigą Mierzejewską.

W okresie okupacji niemieckiej zorganizował międzyszkolny chór, który śpiewał w kościołach polskie pieśni religijne. Po wyzwoleniu pełnił funkcję kierownika artystycznego Teatru Robotniczego im. Ignacego Fika w Krakowie. Publikował także artykuły na temat działalności kulturalnej w czasopiśmie „Świetlica Krakowska”.

W roku 1957 jego rodzinne miasto Stary Sącz obchodziło jubileusz 700-lecia. Z tej okazji wydano nakładem Komitetu Organizacyjnego widowisko obyczajowe M. Mikuty zatytułowane *Staromiejskie zrękowiny*, sztuka dramatyczna opracowana została na motywach pieśni i zwyczajów mieszczan starszysządeckich. Ponadto kilku znanych starszysządeczan (W. Bazieli, J. Migacz, T. Ziębowicz, R. Cesarczyk) napisało niewielkich rozmiarów książkę zatytułowaną *Z dziejów Starego Sącza*, gdzie Mikuta opracował rozdział dotyczący kultury i życia artystycznego tego miasteczka w przeszłości.

W roku 1955 zdał eksternistyczny egzamin aktorski. Przez kilka sezonów pracował m.in. w teatrze Bogusławskiego w Kaliszu (1954–55), teatrze Rozmaitości we Wrocławiu (1955–59). Po reaktywowaniu Związku Teatrów i Chórów Ludowych wznowił współpracę z tą organizacją. Był pracownikiem Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach, gdzie prowadził Studium Kultury Żywego Słowa i Teatru Szkolnego, wykladał też w Studium Nauczycielskim w Tarnowie. Do jego ważniejszych publikacji książkowych które ukazały się po II wojnie światowej należą: *Kultura żywego słowa* (kilka wydań), *5 lat Teatru Studenckiego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach 1962–1967*, *Święto młodości*, *Staropolskie święto żniw*, *Rapsod o Jakubie Szeli*, *Zajęcia plastyczne i wystawy w świetlicy*. W ostatnim okresie życia był docentem Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Zmarł 12 października 1976 roku. Osobę jego upamiętnia tablica na starym cmentarzu w Starym Sączu.

W roku 1986 z inicjatywy Janusza Kurka wiceprezesa oddziału śląskiego Towarzystwa Kultury Teatralnej został ustanowiony medal im. Mariana Mikuty. Przyznawany jest corocznie od 1987 r. osobom szczególnie zasłużonym w działalności teatralnej na terenie województwa śląskiego.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit.: J. Czech, *Pieśni ludowe w układzie na 3 głosy równe*, Kraków 1936, s. 2, („Biblioteka Małopolskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych w Krakowie”, nr 4); Z. Wilski, *Mikuta Marian*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1900–1980*, Warszawa 1994, t. 2, s. 454; *Ziemia małopolska*, „Teatr Ludowy”, 1934, nr 1–2, s. 12, 86; W. Żychowicz, *Marian Mikuta – koncerty żywego słowa*, Kraków 1960, s. 1–10, (broszurka wydana przez Wydział Kultury Prezydium MRN w Katowicach); I. Jadowska, *Mikuta deklamuje dla Krakowa*, „Gazeta Krakowska”, 1957, nr 169, s. 4; M. Rak, *Artysta i pedagog*, „Tygodnik Kulturalny”, 1968, nr 30, s. 8; J. Starnawski, *Wspomnienie o Marianie Mikucie*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Filologia Polska. Historia i teoria literatury”, 1994, z. 4, s. 215–228; E. Wojnarowski, *Marian Mikuta „Sowizdrzał z Sącza” 1908–1976*, „Kroniki Muzealne – ludzie, fakty, wydarzenia”, Stary Sącz 2003, nr 4, s. 9–14; L. Czech, *Bibliografia, dyskografia i dokumentacja twórczości Jana Joachima Czecha*, Kraków 2005, s. 23, 25, 36; *Teatr Mały w gronie zasłużonych*, „Tyski Magazyn Kulturalny”, 2008, nr 2, s. 8 (fotografia z awersu medalu im. M. Mikuty).

WIKTOR Jan (1 listopada 1890 Radomyśl nad Sanem – 17 lutego 1967 Kraków) – prozaik, publicysta, regionalista, miłośnik kultury ludowej.

Syn murarza. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął dalszą naukę w gimnazjum im. Franciszka Józefa w Dębicy. Będąc w starszej klasie gimnazjum wstąpił do tajnej organizacji młodzieżowej, której celem było torowanie drogi ku niepodległości. Po ukończeniu szkoły średniej poszedł w ślady „doktora Judyma” – podjął studia medyczne na uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W roku 1912 debiutował jako publicysta w radykalnym piśmie galicyjskim. Podczas studiów zachorował na gruźlicę. Stowarzyszenie Pomocy Studenckiej umożliwiło mu pobyt w Zakopanem i Szczawnicy. Po kilkumiesięcznej kuracji w uzdrowisku pod Trzema Koronami choroba cofnęła się, a Wiktor przez całe życie podkreślał że Szczawnicy zawdzięcza zdrowie. W roku 1913 wysłał ze Szczawnicy do „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” felieton zatytułowany *Z letnich zdrojów*. Podczas pobytu w Szczawnicy nawiązał wiele kontaktów z literatami i artystami przebywającymi w kurorcie. Po odzyskaniu zdrowia, słysząc coraz częściej o nadciągającej wojnie, wrócił do swojej rodzinnej miejscowości. Wstąpił do paramilitarnej organizacji społeczno-wychowawczej Związek Strzelecki, agitując młodzież z Radomyśla i okolicznych miejscowości. Na jego tułaczym wojennym szlaku był Kraków, Gorlice oraz wiele galicyjskich wsi i miasteczek. Podążał w kolumnie sanitarnej opatrując żołnierzy, w wolnych chwilach pisał felietony przedstawiające obraz wojny. Są to m.in. *Na szlakach, ruinach i zgliszczach, Dno nędzy, Z dna piekieł*. Po wyzwoleniu udał się Wiktor do Nowego Targu i pracował na rzecz Komitetu Spisko-Orawskiego, którego celem było przyłączenie do Polski części Orawy i Spisza. Poznał tam ks. Ferdynanda Machaya i Piotra Borowego. Po powrocie do Szczawnicy zaprzyjaźnił się z malarzem podpienińskiej przyrody Konstantym Kiedliczem Rayskim i ogłosił o nim kilka entuzjastycznych artykułów nazywając go „Witkiewiczem Szczawnicy”. Zaprzyjaźnił się również z rozmiłowanym w Pieninach Alfredem Hammerschlagiem (ps. Alha) z którym opracował *Ilustrowany przewodnik po Pieninach i Szczawnicy*. Pierwsze (jedyne) wydanie ukazało się w Krakowie w 1927 r.

Moralistyczno-dydaktyczna twórczość Jana Wiktora ukształtowana została zarówno na gruncie doświadczeń osobistych, jak również pod wpływem pisarskiej twórczości Władysława Orkana, Stefana Żeromskiego czy też Jana Kasprowicza. Jest autorem kilkudziesięciu powieści i opowiadań m.in. *Przez tzy, Tęcza nad sercem, Zapomniany lotnik, Papież i buntownik, Wierzby nad Sekwaną, Wyznanie heretyka, Skrzydlaty mnich, Na paryskim bruku, W górskim słońcu* oraz wielu publikacji (o tematyce wiejskiej), zamieszczanych na łamach „Nowej Reformy” czy też „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”. W dwudziestoleciu międzywojennym związany mocno z góralską wsią, utrzymywał także bliskie kontakty z działaczami ruchu ludowego oraz ZMW „Wici”, badając równocześnie stosunki społeczno-

polityczne na wsi. Bliska mu była także działalność oświatowa Ignacego Solarza. W roku 1937 otrzymał za działalność publicystyczną Złoty Wawrzyn Akademicki – przyznany przez Polską Akademię Literatury. Na przestrzeni kilkudziesięciu lat odwiedził wiele miejscowości położonych wzdłuż Dunajca między Pieninami a Nowym Sączem, zaglądał do szkół, prowadził rozmowy z nauczycielami. Wczuwał się w mentalność wiejskiego niepiśmiennego chłopa, obserwując bacznie jego ciężki żywot. Badał świat nadzmysłowy ludu wiejskiego – wierzenia w czary i zabobony. Interesował go także „geniusz” znachorów i czarowników. Owocem tych wędrówek jest książka *Orka na ugorze*, która doczekała się kilku wydań. Wieś była tym „ugorem” a „orką” praca nauczyciela na wsi. Apelowal w powieści *Kłoty na ściernisku*, aby kulturę narodową wnieść do wiejskiej chaty, wtedy stanie się zarzewiem pobudzającym rozwój nowego życia, co zbliży i zwiąże wieś z miastem. Jedną z bardziej popularnych książek Wiktora jest wydana po raz pierwszy w 1956 roku monografia etnograficzno-historyczna pt. *Pieniny i ziemia sądecka*. Przebywając w tym regionie przez wiele lat, stał się nie tylko miłośnikiem tych okolic, lecz również ich wyrazicielem artystycznym i wielkim piewcą tej ziemi.

W czasie okupacji uczestniczył w akcji pomocy społecznej w Krakowie. Po wyzwoleniu włączył się w nurt życia politycznego i literackiego. W sierpniu 1945 r. nawiązał współpracę z czasopismem literackim „Twórczość”. Publikował także w krakowskich dziennikach. Wiele powojennych reportaży które wyszły spod pióra Wiktora dotyczy również tematyki wsi i jej kultury.

Jedną z ostatnich jego książek jest opowieść o Polakach w Stanach Zjednoczonych, zatytułowana *Strzecha w cieniu drapaczy chmur*. Ukazała się w 1964 roku w 50. rocznicę debiutu literackiego. Z tej okazji otrzymał Nagrodę Państwową I stopnia. W październiku 1966 r. uczestniczył w Kongresie Kultury Polskiej. Zmarł w Krakowie 17 lutego 1967 r. pochowany został na cmentarzu Rakowickim.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit: A. Olcha, *Wiktor (szkic biograficzny)*, Warszawa 1968; M. Dąbrowski, *Jan Wiktor*, [w:] *Literatura Polska XX w. – przewodnik encyklopedyczny*, 2003, t. 2, s. 296–297; J. Korpała, *O Janie Wiktorze – piewcy Pienin i Sądeckich*, „Dziennik Polski”, 1980, nr 271, s. 4; W. Zechenter, „Orka na ugorze”, „Kurier Literacko- Naukowy”, 1935, nr 49, s. 3; Z. Solarzowa, „Orka na ugorze” *Jana Wiktora na scenie wiejskiej*, „Teatr Ludowy”, 1938, nr 5, s. 140–150; J. Jarocka-Bieniek, *Jana Wiktora droga do Szczawnicy*, „Z doliny Grajcarka”, 1993, nr 12, s. 2 i nr 13, s. 16; J. Żmizdiński, *Pieniny w literaturze polskiej*, Poznań 2010, s. 253–266; Pamiątki po Janie Wiktorze – Muzeum Pienińskie im. Józefa Szalaya w Szczawnicy.

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

ZBOZIEN Józef (24 lutego 1879 w Zabrzeży pow. Nowy Sącz – 12 marca 1954 Nowy Sącz) – rzeźbiarz ludowy, lutnik, nauczyciel II Gimnazjum i Liceum im. Bolesława Chrobrego w Nowym Sączu, działacz sądeckiego ogniska Związku Podhalan w okresie międzywojennym.

Syn Franciszka i Zofii. W rodzinie Zboźniów w drugiej połowie XIX w. było kilku utalentowanych malarzy – amatorów. Ukończył seminarium nauczycielskie (męskie) w Tarnowie. W latach 1900–1917 był nauczycielem prac ręcznych i rysunków 3-klasowej Szkole Wydziałowej im. Stanisława Konarskiego w Nowym Sączu. W latach 1908–1917 zatrudniony był także jako nauczyciel nadetatowy w C.K. II Gimnazjum w Nowym Sączu. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku szkoła przybrała nazwę II Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego – związany był z nią aż do przejścia na emeryturę. Uczył prac ręcznych i prowadził kółka zainteresowań związane z lutnictwem i rzeźbą ludową.

Od roku 1928 był członkiem ogniska Związku Podhalan, włączył się czynnie w działalność prowadząc bezinteresownie kursy rzeźby ludowej w bursie rękodzielniczej. Nauka obejmowała rzeźbę w drewnie i wyrób zabawek drewnianych z uwzględnieniem swojskiego sądeckiego zdobnictwa ludowego. Włączył się także w redagowanie przez sądecką młodzież gimnazjalną szkolnych czasopism „Lot” (1927–1930) i „Zew Gór” (1933–1939) sporządzając z młodzieżą w szkolnych kółkach zainteresowań (metodą rytowniczą klockową) ozdobne winiety i ilustracje upiększające czasopismo. Do jego znacznych osiągnięć było także podtrzymywanie tradycji wśród sądeckich gimnazjalistów. Z tych najbardziej znanych to kukiełki (lalki) do widowisk *Turoń* i *Kołodnicy z szopką*, które wystawiane były przez młodzież szkolną w okresie karnawału (1930–1938) w świetlicach gimnazjalnych na terenie Nowego i Starego Sącza. Był także wielkim orędownikiem utworzenia Muzeum Ziemi Sądeckiej oraz działu etnograficznego, gdzie po otwarciu w 1938 r. podarował wiele swoich dzieł. Obok pracowni szkolnej, posiadał także pracownię prywatną przy ul. H. Sienkiewicza, która mieściła się w piwnicy budynku w którym mieszkał.

Józef Zbozien przeszedł do historii jako najbardziej znany i ceniony twórca tzw. „nowosądeckich gęślików”, wzorowanych na gęślikach „sabałowych”.

Od najmłodszych lat swej twórczej pracy lutniczej interesował się góralską muzyką. Wyrzebał z „drzewnych” lat błakającą się po wierchach starą nutę, płynącą z gęślików. Sam również muzykował, był samoukiem. Śmiałe swoje „pomyślunki” przelewał „w stare kształty” zapomnianej muzyki. Przeszło 50 lat ulepszał swoje gęśliki. Spodnią deskę wykonywał z drewna jaworowego, wierzchnią ze świerkowego. Innowacją w jego gęślikach było wprowadzenie czterech strun, przystosował również podbródek w celu lepszego trzymania pod brodą. Oprócz wymogów natury dźwiękowej wprowadził piękne zdobnictwo. Główka jego gęślików na której osadzone są pokrętła do strun, przypomina

głowę konia, spód instrumentu posiada wygrawerowane i utrwalone (metodą batikową) piękne ludowe wzory sądeckie. Wykonywał też góralskie basy w kształcie gęśli. W ciągu swego życia stworzył ponad 100 gęślików i około 7 basów. Jego instrumenty wystawiane były na kilku ogólnopolskich wystawach m.in. w roku 1936 na wystawie w Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie oraz w roku 1952 na wystawie w Poznaniu zatytułowanej „Skrzypce w Polsce”. W obecnej dobie zachowały się jedynie pojedyncze egzemplarze „sądeckich gęślików” u kolekcjonerów prywatnych.

W okresie międzywojennym był także członkiem nowosądeckiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz członkiem Koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, które działało w Nowym Sączu od 1897 roku. Po drugiej wojnie światowej skompletował w II Gimnazjum inwentarz pracowni robót ręcznych a w roku 1947 przeszedł na emeryturę. Przez kilka lat prowadził jeszcze zajęcia pozaszkolne wśród uzdolnionej plastycznie młodzieży. Za swoją pracę odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarł w 1954 roku, pochowany został na cmentarzu w Nowym Sączu.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit.: III Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum II w Nowym Sączu za rok szkolny 1911, s. 33; [A. Kurzeja], *Z rodzinnych stron Mikołaja Zyndrama wodza spod Grunwaldu*, Brody 1910, s. 64; K. Golachowski, *Czterdziestolecie pracy nowosądeckiego Koła T.N.S.W.*, Nowy Sącz 1930, s. 96; *Kołodnicy*, „Zew Gór”, 1937, nr 27, s. 14–15; M. Kruczek, *Czasopisma młodzieży szkolnej w Nowym Sączu w okresie międzywojennym*, „Rocznik Sądecki”, 1992, t. 20, s. 94; *Ze Związku Podhalań w Nowym Sączu*, „Głos Podhala”, 1938, nr 14, s. 4; M.Cz. Cholewa, *Gęśliki nowosądeckie*, „Wierchy”, 1955, t. 24, s. 177–178; R. Gessing, *Zarys dziejów II Państwowego Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Nowym Sączu*, cz. 2, „Rocznik Sądecki”, 1972, t. 13, s. 116; Z. Szulc, *Zbozień Józef, Słownik lutników polskich*, Poznań 1953, s. 115; T. Aleksander, *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870–1990*, Kraków 1993, s. 232, 355, 584; J. Leśniak, *Szkoła Chobrego 1908–2008*, [Nowy Sącz 2008], s. 123, 128; Informacje uzyskane od Marii Zubek, Piwniczna-Kosarzyska pow. Nowy Sącz w 2006 r.

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski